

Folklorşünaslıq: problemlər, tədqiqlər

Mətanət ABBASOVA,

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

AMEA Folklor İnstitutunun şöbə müdiri,

E-mail: abbasova-metanet@list.ru

TƏBRİZ FOLKLORUNDA UŞAQ OYUNLARI

Açar sözlər: uşaq, oyun, məişət, mərasim, janr, Təbriz, folklor

Xülasə

Uşaq oyunlarının yaranması ilkin insan sivilizasiyalarının tarixindən yol alaraq müxtəlif mərasimlərin daxilində formalaşmış müstəqil sahəyə çevrilmişdir. Lirik-epik xarakterli uşaq folklorundan fərqli olaraq oyunlar həm hərəkətliliyi, həm də söz-deyimlə bağlı sinkretikliyi seçilir. Təbriz folklorunda uşaq oyunları söz-deyim, nağıl və s. tipləri ilə müxtəlif janrlarda təmsil olunur. Təbriz uşaq oyunları keçirilməsi məqsədi, forma və şəkilləriylə məişətdə geniş yer tutmaqla müxtəlif bölgələr üzrə fərqli xarakter daşıyır.

SUMMARY

CHILDREN'S FOLK GAMES IN TABRIZ FOLKLORE

The creation of child games following the path of the history of the first human civilizations formed within the framework of various ceremonies became an independent field. Unlike children's folklore of lyrical-epic nature the games are distinguished by their syncretism in both mobility and rhetoric. In Tabriz folklore, children's games include words, tales and so on. Are represented in different genres by types. The purpose of holding Tabriz children's games is different in various regions, taking a large place in everyday life with its shape and images.

Keywords: child, game, household, ceremony, genre, Tabriz, folklore

РЕЗЮМЕ

ДЕТСКИЕ ИГРЫ В ТЕБРИЗСКОМ ФОЛЬКЛОРЕ

Возникновение детских игр берет свое начало из истории человеческой цивилизации, формируясь в составе различных обрядов она превратилась в самостоятельную область. В отличие от лирико-эпического характера детского фольклора, игры отличаются своей и подвижностью, и словесно-говорным синкретизмом. Детские игры в Тебризском фольклоре в словесно-говорных, в сказках и в других своих типах представляется в различных жанрах. Цель проведения детских Тебризских игр, своей формой и характером в быту занимает большое место, поэтому по регионам они различаются характерами.

Ключевые слова: ребенок, игра, быт, обряд, жанр, Тебриз, фольклор

Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının geniş yayılmış sahələrindən biri də uşaq folklorudur. Uşaq folkloru özünün söz-deyim, nağıl, oyun tipləri ilə müxtəlif janrlarda təmsil olunur. Lirik-epik xarakterli uşaq folklorundan fərqli olaraq, oyunlar həm hərəkətliliyi, həm də söz-deyimlə bağlı sinkretikliyi seçilir. Qeyd edək ki, oyunların yaranması, onların zaman-zaman formalaşması müəyyən tarixi dövr, dünyagörüşü, düşüncə ilə bağlı ən qədim insanın məişətinə qədər yol almaqdadır. Nəzərə alsaq ki, ovsunlar, müxtəlif mərasim ritualları hər biri özünün oyun səciyyəviliyində seçilir, o zaman düşünülmüş bu hərəkətlərin tarixi daha əski insan cəmiyyətlərində təsdiqini tapır. Oyunların sintaqmatik quruluşunun keçid

ayinləri üzərindən öyrənilməsi, eləcə də oyun təşkilində başlanğıc və son uygulamalarının dünyanın mifoloji modelində izahı bu kontekstdə ayrıca yer tutur. Təsadüfi deyildir ki, oyun elementlərinin seçilməsində bir çox hərəkət və görüntülər (məsələn, gözübağlılıq, təkayaqlı oyunlar, müxtəlif səslər, səs kombinasiyaları ilə iştirak və s.) mifoloji personojların xüsusiyyətlərini xarakterizə etməkdədir. A.Potebniyanın araşdırmalarında oyunların məzmunu bilavasitə mifoloji simvolizmdə müxtəlif folklor janrları, ayrıca nağıl və mif mətnləri ilə əlaqələndirilir (7).

Qədim insan ov etməzdən öncə xüsusi rituallar həyata keçirmiş, müxtəlif maskalarla, əşyalar üzərindən magik nəğmələr oxumuş, mövsüm mərasimlərinin konkret obrazları ilə oyun ənənələrinə qoşulmuşlar. Bu baxımdan oyun anlayışı daha qədim mədəni dəyərlərə bağlı olmaqla geniş səciyyə daşıyır. Bütövlükdə, xalq oyunları yaranması, formalaşma xüsusiyyətləri, məqsəd və şəkillərindən asılı olaraq fərqli qruplarda təmsil olunmaqdadır:

1. Ritual mahiyyətli oyunlar.
2. Profan xarakterli oyunlar.

Ritual mahiyyətli oyunlar öz növbəsində aşağıdakı qruplara ayrılır: a) rəqs daxili oyunlar; b) ovsun səciyyəli oyunlar; c) mövsüm mərasimi oyunları.

Profan xarakterli oyunları isə belə təsnif etmək olar: a) məişət mərasimi oyunları; b) ictimai məzmunlu oyunlar; c) uşaq oyunları (5,125).

Sözsüz ki, bu bölgədə uşaq oyunları oyunun keçirilməsi məqsədi, forma və şəkilləri etibarilə digər hərəkət-vəziyyətlərdən fərqlənir. Uşaqların fiziki və əqli inkişafına bağlı yaranan bu oyunlar hələ kiçik yaşlarından onların dünyagörüşü, düşüncə və hərəkətlərinin nizamlanmasında başlıca rol oynamışdır. Başqa sözlə desək, uşaq oyunlarının sinkretikliyi burada hərəkətlər və söz üzərində qurulmaqla kiçik yaşlıların çevikliyini artırır, eləcə də onların psixi inkişafını tənzimləyir. Uşaq oyunlarının təşkilində müxtəlif oyuncaqlar da oyun elementi olaraq ayrıca vasitəyə çevrilir. Bəzi nəzəriyyələrdə (etnoqrafik nəzəriyyə) oyuncaqlardan uşaq oyunlarında istifadə olunması insanların əski görüş və təsəvvürlərində yer alan kult və ayinlərin keçirilməsi ilə əlaqələndirilir. Bütün hallarda uşaq oyunları milli mədəniyyətin tərkib hissəsi olmaqla əslində insan və canlı aləm, eləcə də müxtəlif irq, dini baxış və sosial təbəqələr arasında mövcud olan ünsiyyətdir. Bu ünsiyyət imkan verir ki, hər bir xalqın milli məişəti, bu məişətdə baş vermiş tarixi hadisə və proseslər, musiqi zövqü və s. yeni bir istiqamətdə öyrənilib araşdırılsın.

Uşaq oyunları, onların toplanılması, oyunların mənşəyinin müəyyənləşdirilməsi, işlənmə dairəsi, funksiyalarına görə təsnifi və s. məsələlərinin tədqiqi Güney folklor mühiti araşdırmalarında müxtəlif istiqamətlərdə öyrənilmişdir. S.Əli Dəlinin toplayıcılığında “Bizim oyunlar” (1389), Pərviz Zare Şahmərsinin “Bazihayiməhəllə-Azərbaycan” (1390), Tufarqan bölgəsinə aid Həsən M.Cəfərzadənin “Bazihayisünnetiye-Azərbaycan”(1391), Xoy oyunlarından ibarət İbrahim Səfərinin “Bazihayiməhəllə-Xoy-Azərbaycan” (1391) və s. kitabları xüsusi olaraq oyunların bir arada verilməsi üzərində hazırlanmışdır. Pərviz Zare Şahmərsinin hazırladığı topluda Tufarqan bölgəsi oyunlarında 120 mətn qeydə alınmışdır. Ayrı-ayrı qəsəbə, kəndlərin məhəlli oyunları haqqında məlumatlara isə daha çox “El bilimi və

ədəbiyyatı” dərgisində dərc olunan məqalə və məlumatlarda rast gəlirik. Təbriz folklorunda oyunlar Məhəmməd Ülfət (“Təbriz otaqçı oyunlarından”, 1391, 47-ci sayı, səh.17-21), Əhəd Fərəhməndi (“Təbriz oyunlarından” 1391, 47-ci sayı, səh. 21-29), Susən Nəvadəyi Rəzi(“Uşaqılıqda oynadığım oyunlar”, 1391, 47-ci sayı, səh.8; “Oyunlar”, 1391, 47-ci sayı, səh.8-16; “Otaq oyunlarından”, (1391), 48-ci sayı, səh.24-29), Məhəmməd Əlipur Müqəddəm(“Təbriz küçələrində oynadığımız oyunlardan”, 1388, 14-15-ci sayı, səh.21-29) və eləcə də Zəhra Abdar (“Tırna vurdu”, 1395, 77-ci sayı, səh.77), Davud Qasimi (“Qayış götürdü”, 1387, 2-ci sayı, səh.35), Əlirza Sərrafi (“İlk oyun”, 1391, 47-ci sayı, səh.3-7) və s. tərəfindən toplanılıb, araşdırılaraq “El bilimi” dərgisində nəşr olunmuşdur.

Qeyd edək ki, uşaq oyunları müxtəlif şəkil və formada olmaqla müəyyən yaş dövrlərində oynanılmasına görə fərqləndirilir. Körpə uşağın addım atması, uyğun hərəkətləri təkrar etməsi üzərində qurulan oyunlar bu kontekstdə ilkin mərhələdə dayanır. Bu qrup oyunların iştirakçıları əsasən ana, nənə və körpələrdir. Uşağın addım atma vərdislərinin formalaşdırılması, eləcə də barmaqlarla say haqqında ilk təsəvvürlərə yiyələnməsi məqsədilə təşkil edilən bu oyunlar körpənin əqli inkişafında böyük rol oynayır. Təbriz məişətində geniş yayılmaqda olan “Sınıq qol” və “Lulululu xovzə” oyunları bu baxımdan xarakterikdir:

Bir uşağın əlindən tutub, ehmalca qavzayıb endirir və bu sözləri deyirlər:

-Sınıq qol ha, sınıq qol,
Suya gedər sınıq qol.
Sudan gələr sınıq qol,
Bir tikə çörək görəndə

Sonra qolunu daha da qavzayıb deyirlər:

Düm-düz durar sınıq qol,
Düm-düz durar sınıq qol (3,43).

Qeyd edək ki, bu uşaq oyun mətni Qarabağ folkloru topluslarında geniş yayılmış və əsasən aşağıdakı variantda qeydə alınmışdır:

Sınıq qıç, hay sınıq qıç,
Suya getməz sınıq qıç,
Aş bişirməz sınıq qıç.
Elə ki, qonşudan pay gələr,
Şöppənək durar sınıq qıç.

Həm barmaqların sayılması, həm də konkret təkərləmələrin söylənməsi üzərində qurulan bu oyun növləri (“Ha pişdə, pişdə, pişdə”) “barmaq oyunları” adlandırılmaqdadır.

Digər tərəfdən “oyun və tamaşa anlayışlarına folklorun uşaqlar tərəfindən yaradılan müxtəlif formaları-uşaqların fiziki, zehni, psixi və mənəvi inkişafına təsir göstərən nümunələri daxildir. Oyunları ifasına, uşaqların məişətində tutduğu yerinə və roluna görə iki hissəyə ayırmaq olar:

1. Mütəhərrik (hərəkətli) oyunlar.
2. Söz oyunları (4, 506).

Təbriz uşaq oyunlarının böyük bir hissəsini mütəhərrik, yəni hərəkətli oyunlar təşkil edir. Bu qrup oyunlar həm kiçik yaşlı uşaqlar, həm də yeniyetmələr arasında oynanılan şəkil və formalarına görə fərqləndirilir. Hərəkətli oyunların kiçik yaşlı uşaqlar arasında yayılan formaları “Bənövşə”, “Dəsmal-dəsmal”, “Əl məndə”, “Qonaq bacı”, “İncələ qız”, “Qovala qaçdı”, “Girdəkan dığırılmaq”, “İp keçdi”, “Top tutdu” və s. oyunlarıdır. İştirakçıları əsasən kiçik yaşlı uşaqlar olan bu oyunlar ayrı-ayrılıqda qızlar, oğlanlar, eləcə də oğlan və qızların bir yerdə oynamaları, açıq, qapalı məkanlarda təşkil edilməsinə görə də seçilir. Oğlanlar, yeniyetmələrin qatıldığı oyunlarda fiziki hərəkətlərə daha çox yer verilir və bu oyunlar xüsusilə ev şəraitindən kənarında təşkil edilir (“Bıçaq tutdu”, “Tırna vurdu”, “Çola tutma”, “Dala mindi”, “Göydə nə var” və s.).

Oyunların xalq məişətində müəyyən vasitə-əşya, oyun predmetləri ilə keçirilməsi də ayrıca maraq doğurur. İp, daş, girdəkan(qoz), aşıq, çubuq, sümük, qarpız, top və s. bu oyunlarda başlıca predmetlər sırasındadır. “Ətəyə daş qoydu”, “Beş daş”, “Löpur qaz” və s. daş, “Pil dəstə” (“Pülüng ağac”), “Döymə ağac”, “Doqquz öküz”, “Sancma ağac”, “Hoyma ağac”, “Coz mərəzi” və s. ağac, “Top tutdu”, “Top ərəbi”, “Çola tutma”, “Divara vurdu” və s. top, “Südlü sümük” oyunu sümük, “Girdəkan dığırılmaq” qoz, “Misqala kəsmək”, “Toxum çıxartmaq” və s. qarpız vasitəsilə oynanılan oyunlardandır. Bu oyunlar içərisində “cıziq qurmaq” və “aşiq” oyunları isə xüsusilə geniş yayılmışdır. Belə ki, “Topana cızan”, “Üçəm”, “Cız”, “Kor”, “Yerdə oturdu”, “Ayaq cızığı” və s. oyunları cızıq, “Alçı tava”, “Qalaşək”, “Göydən gəldi”, “Saqqa vurdu” kimi oyunlar isə aşıq üzərində oynanılır. Aşıq oyunlarında aşıqların ”sovrulduqdan” sonra fərqli formalarda şəkillənmələri oyunun gedişatında mühüm mərhələdir. Məsələn, aşıq sovrularkən düşmə şəkilləri “çik” və “ bök”, “alçı” və “tava”, “omba” formalarında uyğunlaşır(“bök”-aşığın yan üstə düşməsi; “cik”- çuxur yan üstə düşməsi; “tovxan”, “tova”, “tava”- aşığın ayaq üstə, şiş tərəf üstündə qalması; “çılan”, “çıla”, “alçı”- çuxur tərəf üstə qalma; “onqa”, “omba”, “hompə”- aşığın mil şəklinə düşməsi, “saqqa”- böyük aşıq düşməsi və s.).

Uşaq oyunlarının ayrıca bir növü olan söz oyunları da Təbriz məişətində geniş yayılmışdır. Söz oyunlarının təşkili, aparılması burada uşaqların intellekt, hazırcavablıq, düşüncə və məntiqinin inkişafı üçün xüsusilə vacibdir. Bu qrup oyunlarda tapmaca, söz qafiyələndirmə, sözün tərsinə oxunması və s. vasitələrlə oyunların təşkil edilməsi şərtidir. Ümumiyyətlə, bu oyunların ən geniş yayılmış forması “Qələndər, a qələndər”, “Kəkliyimin başı sarı”, “Bir quşum var...”, “Tap görüm..” adlarıyla yayılan oyun-tapmacalardır. Daha çox oğlanlar üçün nəzərdə tutulan bu oyunda oynayanlar özlərinə bir molla seçib bir yerdə sıralanarlar. Molla öz zehnində bir quşu tutub onun biçimin qayışla deyir:

– Bir quşum var, bu xərtənə, başı var bu xərtənə... Ayaxları var bu xərtənə....

(Quşun bütün üzvlərinin ölçüsün qayışda tutar). Sıralananlar hərəsi zənn etdikləri quşların adlarını deyirlər. Hər kəs tapsa o, molla olar, ya tapa bilməsələr molla “vur çatdasın” deyib, onları qayışla vurmağa başlar. Oyunçuların qayışdan

qorxanı dağılarlar. Çevikləri molla tutarlar. Mollanın gözlərini yumub, qayıışı gizlədirlər. Molla düşər axtarmağa, zənn etdiyi yerlərə baş çəkər. Tapa bilsə, oyunu davam edər, tapa bilməsə, qayıışı gizlədirlər, onu qayıışla vururlar. Ayrı molla seçilər, oyun davam edər” (3,45).

Uşaq oyunları bütövlükdə kiçik yaşlarından körpələrin zehni inkişafı, nitq vərdişləri, eləcə də fiziki möhkəmliyi istiqamətində düşünülmüş şəkildə həyata keçirilən pedaqoji üsuldur. Uşaqların ünsiyyətinə bağlı söz oyunlarının bir çoxu həm də onların həyat, canlılar haqqında biliklərinin formalaşması təcrübəsinə istinad edir.

Oyun-tapmaca qurupundan olan söz oyunları sırasında öcəşmələr də ayrıca yer tutur. Öcəşmələrdə də adı çəkilən bu və ya digər əşya, predmetin səsləndirilməsinə həmqaflıya olan digər söz, yaxud fikir cavablandırılır:

- Denən, “bir alma”.
- Bir alma.
- Yeri-yeri yolda qalma.

- Denən, “nəlbəki”.
- Nəlbəki.
- O kimdi tövlədəki?

- Denən, “əriştə”.
- Əriştə.
- Dədən-nənön behiştə... və s.

Bu məzmununda olan müxtəlif düzgülər, acıtma, uşaq nəğmələri söz oyunlarının əsasında dayanır. Oyun zamanı bəzən 2-4 nəfərdən ibarət dəstə təşkil olunur və onlar qarşılıqlı şəkildə söz oyununda iştirak edirlər:

I dəstə:

- Çıqqılı kişi.

II dəstə:

- Dağ yemişi.

I dəstə:

- Hoqqa maşa.

II dəstə:

- Dəydi daşa.

I dəstə:

- Üç arvadın.

II dəstə:

- Birini boşa.

Uşaq oyunlarında müşahidə olunan digər mühüm xüsusiyyət söz oyunları, eləcə də hərəkətli oyunların təkərləmələr üzərində qurulmasıdır. Nəzərdən keçirilən təkərləmə mətnləri belə bir fikri vurğulamağa əsas verir ki, bu mətnlərdə uşaqların dünyagörüşü, ətraf mühitlə bağlı fantastik düşüncələri, təsəvvür, duyğuları yer almaqdadır. Bəzən məntiq və real düşüncədən kənar yaranan

mətnlər uşaq üçün daha yaxın, doğma və düşündürücü olur. Təkərləmələr qısa, qafiyəli olması, musiqililik üzərində söylənilməsi və oyun əsnasında yaradılması baxımından səciyyəvidir. Ümumiyyətlə, təkərləmələr təkcə uşaq oyunlarını deyil, bir çox folklor yaradıcılığı sahələrini də əhatə etməkdədir. Bu baxımdan təkərləmələr söylənilmə yeri və məqsədinə görə aşağıdakı tip, şəkillərdə fərqləndirilir: 1.Nağıl təkərləmələri. 2.Tamaşa-oyun sırasında söylənən təkərləmələr. 3.Saz şairliyi gələnyində söylənən təkərləmələr. 4.Məktub təkərləmələri. 5.Mərasim təkərləmələri. 6.Xalq hekayələri təkərləmələri. 7.Oxşamalarda təkərləmələr. 8. Dua, dilək, niyyət təkərləmələri. 9.Müxtəlif səbəblərlə söylənən təkərləmələr. 10.Oyun təkərləmələri (2).

Oyun sırasında söylənən təkərləmələr həmçinin ümumi sıralanması baxımından da oyun öncəsi, oyun arası və oyun sonrası söylənən mətnlərinə görə seçilir. Güney folklorunda ən geniş yayılmış təkərləmə mətnləri məşhur “Motal-motal” və “Əl-əl” oyunları üzərində söylənilməkdədir. “Əl-əl” oyununun təşkilində söylənilən mətnin bitməsi ilə icra olunan hərəkətlər dayandırılır, hansı oyun iştirakçısı-uşağın cəld hərəkət edib-etməməsi ilə dəstələr qalib hesab edilir və uyğun nəğmələr oxunur:

– Ala dana,
Göy dana,
Qorxmursan
Çıx meydana.

Uşaq oyunlarının icrasında oyunçuların qruplara ayrılmasında, söylənilən mətnlərdə sanamalar da ayrıca yer tutmaqdadır. Ümumiyyətlə, sanamaların, bütövlükdə say sisteminin folklor mətnlərində zənginliyi etnosun arxaik düşüncə və təssəvvürlərindən qaynaqlanmaqdadır. İbtidai düşüncə sistemində dünyanın, ətraf aləmin, bütövlükdə kosmosun dərk olunmasında bu və ya digər cəhətlərlə yanaşı, sayların formalaşması, öyrənilməsi üsulları və riyazi hesablamaların mifoloji dərk olunmasının özünəməxsus yeri vardır. Daima təbiətlə təmasda olan insan üçün zamanın irəliləməsinin, ayın, ilin dövrləşməsinin və ən əsası fəsilərin əvəzlənməsinin onların təsərrüfat həyatında, məişətində böyük rolu olduğundan riyazi informasiyanın öyrənilməsi daha vacib əhəmiyyət kəsb etmişdir. Sayların yaranmasının insan cəmiyyətindəki sonrakı mərhələsi isə xüsusi təsərrüfatçılığın formalaşmasından qaynaqlanmışdır. Riyazi üsulların bu gün folklorumuzun müxtəlif janrlarında möhkəmlənən kökləri “sıxılmış mifoloji informasiyaların” mənbəyində xüsusi məxəz rolunu oynayır. Azərbaycan xalq nağılları, dastanlarının poetik mətnlərində epik informasiyaların kəmiyyət strukturu da daxil olmaqla say simvolikasını şifahi ənənədə xüsusi bir sistem təşkil etməkdədir.

Sayların təcrübəyə dayanıqlığından irəli gələn bu riyazi vasitələr qoşalaşma yolu ilə formalaşmış, uşaq oyunları mətnlərində ilkin-ibtidai şəklini nisbətən qoruyub saxlamışdır. Oyunlarda ilkin say sisteminin ifadəsi onunla izah olunur ki, qoşalaşmalarda bəzən ikinci tərəfin rəmzi, mioloji məzmunu aydın olmur, mətnlərində sayların qoşalaşma yaratdığı ikinci tərəfi sadəcə qafiyə yaratmaq məqsədi ilə sanamalara qoşulur. İkinci qrup sanama mətnləri isə bilavasitə öz məzmununda

xalq inanclarının mifoloji köklərini qoruyub saxlayır. Uşaq folklorumuzda yüzlük say sisteminin ifadə olunduğu şeir mətnlərinin qaynaqlarının araşdırılması tam olaraq bu mifoloji düşüncənin izlərini açmağa imkan verir. Professor A.Nəbiyev “ yeddi-səkkiz, Firəngiz; doqquz-on, qırmızı don” sanama mətninə istinad edərək yazır: ”Yeddi-səkkiz rəqəmi Firəngiz adı ilə qafiyələnib, doqquz-on isə qırmızı dona bərabərdir, burada məcazi məna duyulur. Bir günəş tsiklinin dairəvi olaraq 9-cu nöqtəsindən 10-cu nöqtəsinə çıxışı olanda odlu kürədə temperatur artacaq, Yer kürəsi qırmızı alova bürünəcəkdir” (6,31).

Güney folkloru, Təbriz uşaq oyunlarında da sanamalar say sistemindəki qoşalaşma, qafiyələnməsi üsulu ilə seçilir:

- Yek-yek
- Yekə danışma.
- Do-do
- Dombalaq aşma.
- Se-se
- Səfeh danışma.
- Çəhar-çəhar
- Çadravı aşma. (1, 8-11)

Uşaq təxəyyül və düşüncəsinə bağlı oyunlar sırasında heyvan-canlıların xüsusiyyətləri üzərində qurulan oyun formaları da geniş yayılmışdır. Məlumdur ki, insanın təbiətə yaxınlığı, vəhşi aləmi öyrənməsi ilk dövrlərdə həm də insanların canlıları tanıması, onları ovlaması, eləcə də onlara ovsun –söz yolu ilə təsir etmə niyyəyətindən irəli gəlmişdir. İbtidai insanın canlı aləmə olan bu təsəvvürlər sistemi, heyvan-əcdad kultu səviyyəsində də müxtəlif xalqların totemik görüşlərində qorunmuşdur. Ayrı-ayrı heyvan və quş növlərinin xalq ədəbiyyatının poetik sistemində obrazlaşdırılması bu baxımdan təsvirdə sadəcə estetik səciyyə daşımır, həm də əski mifoloji düşüncə və inancların qaynaqlarını müəyyənləşdirir. Poetik sistemdə mənfi və müsbət eksspressivlikdə bu obrazlar mifik düşüncənin ilkin qaynaqları ilə qarşılıqlı əlaqə və qanunauyğun münasibətlərdə olmaqla bəddi mətnlərin ifadəlilik imkanlarını daha da zənginləşdirir.

Qeyd edək ki, canlıların (heyvan və quşlar) qədim insanın məişətindəki qidalandırıcı rolu və zamanla əmək fəaliyyətinə qoşulması xalqın mifik təfəkküründə ayrıca mərasimlərin meydana gəlməsinə yol almış, müxtəlif məişət törənlərini formalaşdırmışdır. “Holavar”lar, “ sayacı” sözləri, “təkə” nəğmələri və s. müvafiq mərasim ritualları ilə obrazlaşdırılmış, dramatik şəkildə icra olunmuşdur.

Eyni düşüncə sistemi sivilizasiya dönəmində nağıl, müxtəlif mifoloji mətnlərdə saxlanmaqla uşaq oyunlarına qədər yol açmışdır. Uşaqların ətraf mühiti öyrənməsi bu və ya digər vasitələrlə yanaşı, həm də canlıların tanıtılmasından da başlamışdır. Hələ körpə yaşlarından başlayaraq ana-nənələrimiz quş, pişik, quzu, cüce və s. canlıları uşaqlara sevdirməyə çalışmış və bu ünsiyyət nəticə etibarilə məişətdə bir sıra oyunların yaranmasına gətirib çıxarmışdır. Kəklik, quzu, qurd, cüce, pişiklə bağlı yaranan oyunlar bu baxımdan xarakterikdir

(“Xoruz-xoruz”, ” Pişik yolu”, “ Eşşək beli”, “Nənə, məni qurda vermə”, “Naqqıclı” və s.).

Nəzərdən keçirdiyimiz oyunlar, onların müxtəlif forma və şəkilləri xalq məişətində uşaq oyun sənətinin dinamikliyi və zənginliyi haqqında yetərinə məlumat verməkdədir. Müxtəlif saz-söz ənənələrinin təbliği, yayılması dövr üçün nə qədər çətinliklər yaratmış olsa da, uşaq oyunlarının qorunması bir o qədər asanlıqla başa gəlmişdir. Bu baxımdan Təbriz uşaq oyunları xalq mədəniyyətinin tərkib hissəsi olaraq etnik-mədəni sistemin daxilində öz inkişaf yolu, evolyusiyaya prosesinin tarixini yaşadıb, gələcək nəsillərə çatdırmaqdadır.

ƏDƏBİYYAT

1.Həsən M. Cəfərzadə. Uşaq folklorunda səs harmoniyasına görə işlənən zarafatlar. Azərbaycan El bilimi, 1390, 38-ci sayı, səh .8-11.

2.Gülşah Goktaş. Oyun təkrəmələrinin araşdırılması və incələnməsi. Muğla Universiteti, Sosial-Elmlər İnstitutu, Türk dili və ədəbiyyatı bölümü. Yüksək Lisans tezi. Muğla, 2006.

3.Güney Azərbaycan folkloru, IV kitab, (Tərtib edən: f.ü.f.d.Mətanət Maşallahqızı (Abbasova), Dr.Hüseyn Şərqidərəcək (Soytürk), Bakı, Elm və təhsil, 2015, 388s.

4.R. Qafarlı. Uşaq folklorunun janr sistemi və poetikası. Bakı, Elm və təhsil, 2013, 540 s.

5.Ə.Y.Qasımov. Azərbaycan xalq oyunları. Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2006, 187 s.

6.Nəbiyev A. Azərbaycan xalq ədəbiyyatı, 2 cildə, I c. Bakı, Turan, 2002, 668 s.

7.Лойтер С.М. Русский детский фольклор и детская мифология: Исследования и тексты. Петрозаводск, 2001, 296 с.

8.Потебня А.А. Символ и миф в народной культуре. М., 2000, 622 с.

